

НЕСТАНДАРТНИЙ УРОК В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ІННОВАЦІЯ

Голинська С. Ю.

IV курсу факультету педагогіки та психології

Прибора Т.О., кандидат педагогічних наук

Кіровоградський державний педагогічний університет імені

Володимира Винниченка

місто Кропивницький

Україна

Анотація. У статті розглядається поняття «нестандартний урок» в порівнянні з класичним уроком, який є основною формою організації навчальної діяльності в початковій школі. Приділено увагу причинам використання нестандартного уроку як такого, що структурно відрізняється від загально прийнятого. Охарактеризовано підходи до визначення поняття нестандартний урок, які сучасні науковці пропонують в педагогічних працях. На основі аналізу педагогічних праць з теми виокремлено істотні ознаки нестандартного уроку. Подано класифікації сучасних нестандартних уроків, які застосовують вчителі в навчально-виховному процесі. Стаття може бути корисною для студентів педагогічних вищих навчальних закладів та вчителів.

Ключові слова: урок, традиційний урок, форма організації навчання, навчальний процес, нестандартний урок, нетрадиційна структура.

Annotation. The article deals with the concept of a "non-standard lesson" in comparison with the classical lesson, which is the main form of learning activities in elementary school. Attention is paid to the reasons for using a non-standard lesson which structurally differs from the typical one. Approaches to the definition of the "non-standard lesson" that modern scholars suggest in pedagogical works are characterized. Due to the analysis of educational papers on the issue the essential features of the non-standard lesson are singled out. Classifications of modern non-

standard lessons used by teachers in the educational process are given. The article can be useful for students of pedagogical universities and teachers.

Keywords: *lesson, traditional lesson, form of education, educational process, non-standard lesson, alternative structure.*

Актуальність дослідження На сучасному етапі становлення початкової школи актуальною є проблема впровадження нестандартних уроків. Зокрема, це зумовлюється тим, що традиційний урок втрачає свою ефективність і для підсилення інтересу учнів отримувати знання, сучасний вчитель все частіше вдається до нетрадиційних форм організації навчальної діяльності. Важливим є те, що на даному етапі розвитку освітнього процесу постає питання, що ж є нестандартним уроком та які існують види цієї форми навчальної діяльності. Поняття нестандартного уроку досліджували С. Антипова, В. Паламарчук, Д. Рум'янцевої, особливості нестандартного уроку визначали Е. Печерська, О. Митник, В. Шпак, класифікації нестандартних уроків подавали І. Малафійк, М. Вашуленко.

Метою статті є розкрити зміст поняття «нестандартний урок» та охарактеризувати сучасні підходи до класифікації нестандартних уроків.

Виклад основного матеріалу. Зміст і результати пізнавальної і розвивальної діяльності учнів, їх інтелектуальний і значною мірою особистісний розвиток залежать від форм її організації. Від вибору її залежить і реалізація потенціалу вчителя. Адже форма передбачає не тільки набір, послідовність, особливості поєднання елементів навчального процесу, а й перебуває в діалектичній єдності з його змістом, часто обумовлює його, а разом із ним утворює певну цілісність [1, с. 374].

У сучасній школі основною організаційною формою навчання прийнято вважати урок.

Як зазначено у довідковій літературі, «урок характеризується низкою необхідних рис, які не залежать ні від особливостей учителя і класу, ні від навчально-матеріальної бази школи. До них належать: єдність навчальної і

виховної функції; стимулювання пізнавальної активності учнів; розвиток пізнавальної самостійності. Урок є органічним цілим, з єдиною дидактичною метою, якій підпорядковані всі без винятку елементи уроку; кожна частина уроку і урок у цілому повинні бути побудовані з урахуванням закономірностей засвоєння, які визначають організацію процесу навчання» [3, с. 792].

Для більш повного розуміння поняття уроку, український вчений М. Фіцула характеризує такі особливості уроку:

- є завершеною та обмеженою в часі частиною навчального процесу, під час якого розв'язуються певні навчально-виховні завдання;

- кожен урок включається в розклад і регламентується в часі та за обсягом навчального матеріалу;

- на відміну від інших форм організації навчання є постійною формою, що забезпечує систематичне засвоєння учнями знань, умінь і навичок;

- відвідування уроків обов'язкове для всіх учнів, тому вони вивчають систему знань, поділених поурочно, в певній логіці;

- є гнучкою формою організації навчання, яка дає змогу використовувати різні методи, організовувати фронтальну, групову та індивідуальну навчальну діяльність учнів;

- спільна діяльність учителя й учнів, а також спілкування великої сталої групи учнів (класу) створює можливості для згуртування колективу дітей;

- сприяє формуванню пізнавальних якостей особистості (активності, самостійності, інтересу до знань), а також розумовому розвитку учнів [8, с. 312].

У 80-х роках ХХ ст. набуло активності масове застосування нестандартних уроків, з якими вчителі пов'язували підвищення якості навчального процесу, формування позитивної мотивації до навчання, розвиток пізнавальних інтересів школярів [5, с. 24].

В останні десятиріччя завдяки незгасаючій творчій ініціативі вчителів у шкільній практиці поширилися так звані нетрадиційні уроки, які по суті є нестандартними. Їх різновидів запропоновано досить багато. Щоб встановити

характерні риси нетрадиційних уроків, визначимо, в чому ж полягає традиційність звичайного уроку. Як показало вивчення даного питання, традиційність звичайного уроку полягає перш за все у традиційності структури уроку. Кожен традиційний урок складається з елементів, які можна знайти якщо і не в усіх уроках, то, принаймні, у більшості з них. Скажімо, у більшості типових уроків є організація учнів до роботи на уроці, перевірка домашнього завдання, мотивація, актуалізація опорних знань, організація вивчення нового матеріалу, закріплення й осмислення матеріалу, організація домашнього завдання. Варіюючи тривалістю одного або декількох з цих елементів за рахунок інших та змінюючи їх порядок навіть незначною мірою, ми отримаємо різні типи звичайного уроку. Звичайного не тільки з погляду елементів уроку і їх порядку, а й звичайного з погляду їх тривалості, з погляду загальноприйнятого виконання цих елементів, їхньої середньої тривалості тощо [4, с. 281].

Існує кілька поглядів на сутність нестандартних уроків.

Так, Н. Мойсеюк визначає «Нестандартний урок – це імпровізоване навчальне заняття, що має нестандартну структуру» [6, с. 343]. З чим можна посперечатися, адже і стандартний урок може не мати чіткої структури.

На думку С. Антипової, В. Паламарчук, Д. Рум'янцевої, суть нестандартного уроку полягає в такому структуруванні змісту і форми, яке б викликало насамперед інтерес учнів і сприяло їхньому оптимальному розвитку й вихованню [7]. Якщо робити акцент на пробудження інтересу в учня, то варто зауважити що і в традиційному уроці потрібно мотивувати учнів до учіння. Зокрема, і Е. Печерська бачить головну особливість нестандартного уроку у викладанні певного матеріалу у формі, пов'язаній з численними асоціаціями, різними емоціями, що допомагає створити позитивну мотивацію навчальної діяльності [7].

Українські науковці О. Митник і В. Шпак наголошують, що нестандартний урок народжується завдяки нестандартній педагогічній теорії, вдумливому самоаналізу діяльності вчителя, передбаченню перебігу тих процесів, які

відбуваються на уроці, а найголовніше – завдяки відсутності штампів у педагогічній технології вихованню [7].

Дослідження І. Малафіїк дають змогу стверджувати, що нетрадиційний – це такий урок, в якого його традиційні елементи виконуються нетрадиційними способами і на цій основі структура цього уроку суттєво відрізняється від структури традиційного уроку. На цій підставі можна стверджувати, що нетрадиційний урок – це розвиток, рух структури традиційного уроку [4, с. 282].

Термін «нетрадиційний урок», на думку М. Вашуленка, поступається іншому, що точніше відображає сутність означуваного поняття, – «нестандартний». Це урок, позбавлений шаблону, трафарету в його організації, він ґрунтується на оригінальному, творчому підході у визначенні змісту, методів, засобів навчання. У переважній більшості методичних праць нестандартний урок розглядається як нова форма уроку. Аналізуючи істинність такого формулювання, нагадаємо, що урок сам є формою організації навчання. Тому одна форма (нетрадиційний урок) не може бути формою іншого (уроку в цілому) [5, с. 24].

З огляду на це ми погоджуємось з думкою М. Вашуленка, який розглядає нестандартні уроки як новий тип або клас уроків, які мають гнучку структуру, характеризуються особливою довірчою атмосферою між учасниками навчального процесу, що створює максимально сприятливі умови для перетворення учнів на активних суб'єктів цього процесу.

Зокрема, М. Вашуленко визначає мету нетрадиційних уроків, яка полягає у формуванні в учнів цілісного світогляду про навколишній світ, активізація їх пізнавальної діяльності; якості засвоєння сприйнятого матеріалу; створення творчої атмосфери в колективі учнів; виявлення здібностей учні та їх особливості: формування навичок самостійної роботи школярів з додатковою літературою, таблицями міжпредметних зв'язків, опорними схемами; підвищення інтересу учнів до матеріалу, що вивчається; ефективна реалізація

розвивально-виховної функції навчання [5, с. 24–25]. А також називає такі істотні ознаки нестандартного уроку:

1) гнучкість структурної побудови: розпізнавальною ознакою нестандартного уроку є його гнучка структурна організація.

2) зміна усталених функцій учителя й учнів: на нетрадиційних уроках учні є активними суб'єктами навчально-пізнавальної діяльності.

3) активне застосування групових форм роботи: уроки на зразок ділової чи рольової гри, уроки-змагання передбачають розподіл учнів на невеликі групи, кожна з яких виконує окреме завдання.

4) максимальна реалізація міжпредметних зв'язків: інтегровані, міжпредметні уроки дають можливість формувати цілісне уявлення про проблему, яка вивчається [5, с. 24–25].

Отже, нестандартний урок як педагогічна інновація – це результат модифікації й удосконалення традиційного уроку шляхом внесення змін у його структурну побудову, методичне орієнтування, форму взаємодії учителя й учнів, що сприяє підвищенню пізнавальної активності і самостійності учнів, посиленню їхньої суб'єктної позиції в навчальному процесі.

У творчому досвіді вчителів України існує близько п'ятдесяти нестандартних форм організації навчально-виховного процесу. Однак єдина класифікація нестандартних уроків ще не склалася, хоча добірка їх уже досить різноманітна.

Уперше спроба класифікувати нетрадиційні форми навчання, залежно від способу спілкування суб'єктів навчання була зроблена у дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук Н. І. Стяглик у 1994 році «Нетрадиційні форми навчання і їх вплив на якість навчального процесу в школі» [2].

Залежно від історії їх розвитку, Н. І. Стяглик визначає дві групи [2]:

- «пульсуючі», тобто форми навчання, які відомі в педагогіці давно, але в силу соціальних та інших умов, потреб частота їх застосування в практиці різна;

- «нестандартні форми» – це форми, які раніше не застосовувались і відрізняються оригінальністю їх організації.

М. Вашуленко вказує про доцільність групування нестандартних уроків на такі: бінарні уроки, інтегровані уроки, віршовані (римовані) уроки, уроки-ігри. Найчисленнішою із запропонованих є група уроків-ігор, яка водночас передбачає шість основних форм організації навчання: уроки-дискусії; уроки-дослідження; уроки-звіти; уроки-змагання; уроки-мандрівки; уроки-сюжетні замальовки [5, с. 25].

Іншу, більш розгалужену класифікацію пропонує І. Малафіїк. На наш погляд вона є досить масштабною і чітко не сформованою, але також автор наголошує «єдиного підходу до класифікації таких уроків немає і, на наш погляд, запровадити одну яку-небудь класифікаційну схему – означало б знищити саму ідею нетрадиційності» [4, с. 283].

«Особливість нестандартних уроків полягає в такому структуруванні змісту і форми, яке викликало б інтерес в учнів, сприяло їх оптимальному розвитку і вихованню» зауважує Н. Волкова [1, с. 374]. Вона теж запропонувала класифікацію нестандартних уроків, але вже більш упорядковану. До нестандартних уроків Волкова Н.П відносить: уроки змістовної спрямованості, уроки на інтегративній основі, уроки міжпредметні, уроки-змагання, уроки суспільного огляду знань, уроки комунікативної спрямованості, уроки театралізовані, уроки-подорожування, уроки-дослідження, уроки з різновіковим складом учнів, уроки-ділові, рольові ігри, уроки драматизації, уроки-психотренінги [1, с. 374].

Висновки та перспективи. Тож підсумовуючи, можна сказати, що нестандартні уроки характеризуються тим, що учні оволодівають новими знаннями, здійснюють пошук нових даних, заглиблюються в проблему шляхом диспуту чи змагання. На таких уроках вчитель може організувати діяльність учнів таким чином, щоб учні самостійно вирішували поставлені завдання, при цьому вчитель спрямовує їх діяльність попередньо забезпечивши їх всім необхідним дидактичним матеріалом. Насамперед нестандартні уроки краще

сприймаються учнями порівняно з класичним уроком зі стандартною структурою, адже навчальний процес сам по собі не має нічого спільного з ігровою діяльністю дітей. Головна заслуга уроків з нетрадиційною структурою – дуже потужна активність учнів на уроці, але потрібно мати на увазі, якщо нестандартні уроки проводити повсякденно, то цікавість до навчання у дітей пропадає. Але важливо вчителю скерувати нестандартний урок так, щоб клас вільно себе відчував і при цьому досягав успіхів у навчанні, потрібно навчитись правильно підбирати форму роботи і якісно проводити урок. Якщо ці умови виконуються, то можна кожний урок зробити нестандартним. Питання нестандартних уроків не досліджене повністю, тому потребує більш докладного вивчення та впровадження найбільш цікавих ідей в навчальний процес.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посіб. / Наталія Павлівна Волкова. – К.: Академвидав, 2007. – 616 с.
2. Данищук М. А. Нетрадиційні форми навчання, як засіб творчої діяльності дітей з особливими потребами [Електронний ресурс] / М. А. Данищук. – Режим доступу: http://bnrc-kam-pod.at.ua/Pedagogu/Z_DOSVIDY/dosvid_danishhuk.pdf
3. Енциклопедія освіти / [Акад. пед. наук України; головний ред. Василь Григорович Кремінь]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Малафіїк І. В. Дидактика: навч. посіб. / Іван Васильович Малафіїк. – К.: Кондор, 2005. – 398 с.
5. Методика навчання української мови в початковій школі: навч.-метод. посіб. для студ. ВНЗ / ред. М. С. Вашуленко. – К.: Літера ЛТД, 2010. – 364 с.
6. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навч. посіб. / Неля Євтихіївна Мойсеюк. – К.: 2007. – 656 с.
7. Стеценко Т. Формування пізнавального інтересу молодших школярів шляхом упровадження нестандартних уроків [Електронний ресурс] /

Т. Стеценко. – Режим доступу:www.teacherjournal.com.ua/attachments/20573_Стаття.doc

8. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посіб. / Михайло Миколайович Фіцула. – К.: Академвидав, 2007. – 232 с, 560 с.